

СЛОВО ПРО ЮВІЛЯРА

УДК 477.43.А.46

Лев Баженов

ВЧЕНИЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО РІВНЯ (ДО 85-РІЧЧЯ АКАДЕМІКА І. С. ВІНОКУРА)

Лев Баженов. Вчений європейського рівня (до 85-річчя академіка І. С. Винокура). У статті здійснено спробу узагальнити і систематизувати життєвий, творчий, освітянський та громадський шлях Іона Срулевича (Ізраїлевича) Винокура (1930–2006), розглянути в цьому контексті «житомирський» (1930–1957), «буковинський» (1957–1963), «кам'янець-подільський» (1963–2005) та «київський» (2005–2006) періоди його життєдіяльності.

Характеризується творчий доробок І. С. Винокура, який складається з понад 400 наукових і науково-популярних праць, у тому числі 40 монографій, книг, навчальних посібників, присвячених історії та археології України, Волині, Поділля і Буковини, історичній регіоналістиці, методиці викладання у вишах та загальноосвітній школі.

Акцентується увага на тому, що з 50-х рр. ХХ і до початку ХХІ ст. головною ідеєю та концепцією вченого було довести засобами археологічних та історичних досліджень дислокацію в Дніпро-Дністровському межиріччі України ранніх племен слов'ян уже в I–V ст. Цьому присвячені його кандидатська і докторська дисертації та монографії, найважливішими з яких є «Історія та культура черняхівських племен лісостепового Дністро-Дніпровського межиріччя» (1972), «Історія лісостепового Подністров'я та південного Побужжя. Від кам'яного віку до середньовіччя» (1985) та «Черняхівська культура: витоки і доля» (2000).

Аналізується також внесок І. С. Винокура у розвиток освіти, як діяча краєзнавчого руху в Україні і на Хмельниччині, організатора наукових досліджень, керівника археологічних експедицій на Поділлі, Волині і Буковині, його міжнародне визнання в науковому світі.

Підсумовується матеріал статті загальною оцінкою творчих здобутків І. С. Винокура на тлі науки, освіти і громадського подвижництва та формами гідного вшанування його світлої пам'яті до ювілею 85-річчя від дня народження.

Ключові слова: академік Іон Винокур, історична наука, археологія, краєзнавство, археологічні експедиції, періоди життя, творча спадщина, освітньо-громадська діяльність, ювілей.

Лев Баженов. Учений європейського рівня (к 85-летию академика И.С. Винокура). В статье осуществлена попытка обобщить и систематизировать жизненный, творческий, педагогический и общественный путь Иона Срулевича

(Ізраїлевича) Винокура (1930–2006), розглянути в цьому контексті «житомирський» (1930–1957), «буковинський» (1957–1963), «каменець-подільський» (1963–2005) і «київський» (2005–2006) періоди його життєдіяльності.

Характеризується творче спадщина І. С. Винокура, яке складається з понад 400 наукових і науково-популярних творів, в тому числі 40 монографій, книг, навчальних посібників, присвячених історії та археології України, Волині, Подолі та Буковини, історичній регіоналістиці, методикі викладання в університетах та середній школі.

Акцентується увага на тому, що з 50-х рр. ХХ і до початку ХХІ ст. головною ідеєю та науковою концепцією вченого було вирішити з допомогою археологічних та історичних досліджень гіпотезу наявності дислокації в Дніпро-Дністрівському междуріччі України давніх племен славян уже в I–V ст. Цьому присвячені його кандидатська та докторська дисертації, монографії, найважливішими з яких є на українській мові «Історія та культура черняхівських племен лесостепного Дністро-Дніпровського междуріччя» (1972), «Історія лесостепового Подністрів'я та південного Побужж'я. Від каменного віку до середньовіччя» (1985) та «Черняхівська культура: джерела та доля» (2000).

Аналізується також внесок І. С. Винокура в розвиток освіти, як діяча краєзнавчого руху в Україні та на Хмельниччині, організатора наукових досліджень, керівника археологічних експедицій на Подолі, Волині та Буковині, його міжнародне визнання в науковому світі.

Підсумовується матеріал статті загальною оцінкою творчих досягнень І. С. Винокура на шляху науки, освіти та громадської діяльності, формами гідного вшанування його світлої пам'яті з нагоди 85-ліття з дня народження.

Ключові слова: академік Іон Винокур, історична наука, археологія, краєзнавство, археологічні експедиції, періоди життя, творче спадщина, громадська діяльність, ювілей.

У липні цього року наукова і освітянська громадськість України та в її складі, насамперед Хмельниччини, Вінниччини, Житомирщини, Чернівецьщини, міст Кам'янець-Подільського і Києва, відзначила 85-річчя від дня народження знаменитого вченого історика та археолога, талановитого педагога, наставника молоді, діяча краєзнавчого руху Іона Срулевича (Ізраїлевича) Винокура (1930–2006), доктора історичних наук (1978), професора (1979), академіка Академії наук вищої школи України (1997), академіка Української академії історичних наук (1999), Заслуженого працівника вищої школи України, лауреата низки наукових премій України та Хмельниччини. Феномен Іона Ізраїлевича полягає в тому, що він не тільки за свої 76 прожитих років зміг з честю подолати всі перипетії й складнощі буття 30-х рр. ХХ – початку ХХІ ст., досягти наукових висот і міжнародного визнання, незаперечного авторитету у всіх, з ким стикала його доля, але й до останніх днів свого життя ніколи не спочивати на лаврах, а розвивати свою творчість, науково-педагогічну і громадську діяльність

динамічно, оптимістично, зі знаком плюс, залишатися на авангардних позиціях.

Важливо підкреслити, що становлення, утвердження і визнання І. Винокура як ученого, освітнього і громадського подвижника, відбулося в стінах Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, в якому він трудився понад 43 роки. Ми з гордістю визнаємо, що за ці роки подвижництва Іон Ізраїлевич опублікував більше 400 академічних і науково-популярних праць, у тому числі 40 монографій, навчальних посібників і посвідчене місце серед учених України і зарубіжжя. Його прізвище і діяльність стали невіддільними в свідомості широкого загалу громадськості від археології, історії й краєзнавства України, рідної Волині, Поділля та Буковини, а притаманні висока професійність, ерудованість і сумлінність у роботі, життєва мудрість і толерантність, чуйність і доброзичливість, інтелігентність і скромність надавали йому ту благодатну ауру, яка поширювалася на всіх оточуючих і викликала радість спілкування, загальну любов і повагу.

Про жвавий і незгасний інтерес до особистості І. Винокура засвідчує створена про нього чимала історіографія. Цій непересічній постаті присвячувалися міжнародна наукова конференція¹, збірники наукових праць², книги³, біобібліографічні покажчики⁴, численні нариси і статті, авторами яких в першу чергу виступили його соратники М. Костриця⁵, В. Прокопчук⁶, М. Петров⁷, А. Філінюк⁸, автор цього матеріалу⁹ та ін. Відзначаючи сьогодні 85-річницю академіка І. Винокура, є нагальна потреба ще раз пройтися пером його звичайними життєвими і науковими шляхами й засвідчити нинішню глибоку шану і пам'ять про нього.

Народився Іон Винокур 4 липня 1930 року в районному центрі Ружині, що на Житомирщині, в робітничій сім'ї. Батько працював тут майстром бляхарської справи і за своїм розумом та вдачею був радником у життєвих перипетіях багатьох мешканців округи. В мальовничому містечку Східної Волині хлопчик провів усього шість літ. У 1936 році сім'я переїхала до Житомира. Та отчий край назавжди закарбувався в його пам'яті і уже в зрілі роки Іон Ізраїлевич частенько провідує стежки свого дитинства у Ружині, а в Житомирі батькову могилу, знайшов тут чимало друзів. На долю Винокура припало лихоліття Другої світової війни, евакуація його родини до м. Ашгабату (Туркменія) і довгождане її повернення 1944 року до Житомира. Саме в цьому місті юнак завершив середню освіту в школі № 25, яку часто навідував і добрим словом згадував своїх учителів, котрі прищепили йому інтерес до минувшини і природи краю, що й визначило його професію. 1948 року Винокур вступив на історичний факультет Чернівецького університету і започаткував «буковинський період» свого життя.

Щасливі студентські роки для І. Винокура були часом звитяги і напруженої праці в оволодінні історичними знаннями. Допитливого студента помітили викладачі факультету. Відомий археолог і педагог Борис Онисимович Тимошук, який тоді працював у місцевому краєзнавчому музеї, з другого курсу навчання став брати з собою Винокура в археологічні розвідки і на розкопки по Буковині,

а в 1951–1952 роках залучив його до роботи в складі Галицької археологічної експедиції АН України під керівництвом доктора історичних наук, професора В. Довженка. Завдячуючи наставнику Б. Тимощуку, Іон Ізраїлевич увійшов у світ археологічної науки і пов'язав з нею усе подальше життя. Першим здобутком студента-науковця стали виконання і успішний захист дипломної роботи на тему: «Нові археологічні матеріали з історії Галицько-Волинської Русі».

По закінченні Чернівецького університету молодий випускник у серпні 1953 року повертається до рідного Житомира, де майже чотири роки працює науковим співробітником обласного краєзнавчого музею. Як творча натура, Іон Винокур повністю присвятив себе різноаспектному вивченню історії та культури Східної Волині, організації і проведенню археологічних розвідок та розкопок на Житомирщині й збиранню для потреб музею старожитностей. Він одразу розпочав активне співробітництво з редакцією обласної газети «Радянська Житомирщина». Вже 8 січня 1954 р. на шпальтах часопису з'явилася перша стаття І. Винокура «Пам'ятник часів визвольної війни 1648–1654 років», а згодом публікації про гайдамаччину XVIII ст.¹⁰, з історії Волині XIX – початку XX ст.¹¹ та ін. Водночас республіканський журнал «Україна» вмістив його нариси і розвідки культурознавчого характеру про давніх овруцьких каменерізів (1956)¹², композитора В. Косенка (1955)¹³, польського письменника Ю. Крашевського (1957)¹⁴ й ін.

Та справжнім покликанням молодого науковця залишалися археологічні дослідження. Вони були спрямовані спочатку на вивчення і доповнення власними пошуками давніх пам'яток археологічної карти Житомирщини. З цією метою він запровадив на сторінках обласної газети рубрики «Слідами древніх культур» і «Цікаві знахідки». Увагу читачів тоді привернули змістовні викладом і новизною матеріалу його статті та замітки даного циклу часопису «Пам'ятки первісної історії Житомирщини» (1954)¹⁵, «Новоград-Волинський скарб римських монет» (1955)¹⁶, «Відкриття Радомишльської палеолітичної стоянки» (1956)¹⁷, «Стародавній Житомир»¹⁸, «Стародавній Коростень» (1955)¹⁹, «Стародавній Овруч» (1956)²⁰ та ін. Уже 1956 року І. Винокур видав першу брошуру «Археологічні пам'ятки Житомирщини», яка значно розширювала знання про давнє минуле краю і надавала методичні рекомендації краєзнавцям та школярам щодо виявлення, фіксації і збереження старожитностей. Влітку того ж року Іон Ізраїлевич взяв участь у роботі археологічної експедиції АН України в зоні спорудження Кременчуцької ГЕС, що на Черкащині²¹, чим розширив коло своїх наукових інтересів і збагатив досвід дослідницької праці.

Визначальним здобутком «житомирського періоду» діяльності Іона Винокура стало окреслення ним головного напрямку своїх досліджень – вивчення та узагальнення на дисертаційному рівні старожитностей Східної Волині першої половини I тисячоліття н.е. Підгрунтя обраної наукової проблеми склали стаціонарні роботи на Пряжівському і Слободищенському (1955–1957) та Маркушівському й Іванківському (1959) черняхівських поселеннях II–V ст. н.е., що на Житомирщині²². Вже 1955 року дослідник опублікував перші матеріали

вивчення черняхівської культури під рубрикою «Слідами древніх слов'ян»²³. Саме приналежність черняхівців до ранніх слов'янських племен тоді була новаторською ідеєю і згодом оформиться в його головну концепцію дослідження на подальшу перспективу творчості.

1957 року Іон Винокур повертається до Чернівецького університету і продовжує на шість років «буковинський період» життєдіяльності, який завершив становлення його як науковця. Тут він створив експозицію музею вишу і працює його завідувачем, викладає курс музеєзнавства на історичному факультеті, під наставництвом Б. Тимощука керує археологічною практикою студентів, бере діяльну участь в археологічних експедиціях на Чернівеччині, в Середньому Подністров'ї, на Хмельниччині та Тернопільщині.

Починаючи з 1957 р. І. Винокур публікує сам або в співавторстві з Б. Тимощуком у місцевій пресі та наукових виданнях звіти про роботу археологічного загону Чернівецького університету²⁴ й, таким чином, активно прилучається до давньої історії Буковини і популяризує її. Водночас він виступає одним з організаторів стаціонарних досліджень у 1958 р. трипільського поселення біля с. Магала Новоселицького району й широко інформує про знахідки громадськість в журналах «Україна»²⁵, «Археологія»²⁶, у 1959 р. – давньоруського храму XII–XIII ст. в околицях с. Василів Заставнівського району²⁷, в 1962 р. – Киселівського могильника I–II ст. н.е.²⁸ й ін. Все це дало змогу оприлюднити Іону Ізраїлевичу / переважно у співавторстві з Б. Тимощуком / праці узагальнюючого характеру з давнього буковинознавства: «Що повинен знати юний турист про археологічні пам'ятки Буковини» (1958), «Слов'янські пам'ятки Буковини» (1961), «Пам'ятки епохи полів поховання на Буковині» (1962) та ін. В археологічних дослідженнях ученого превалює проблема етногенезу ранніх слов'ян на Чернівеччині та її давньоруського періоду.

Головну увагу ж й зусилля Іон Ізраїлевич зосереджує на завершенні обраної на Житомирщині теми свого дослідження. В результаті на рубежі 50-60-х років він друкує ґрунтовні наукові статті, які відкрили новий етап в археологічному вивченні Східної Волині I тисячоліття н.е.: «Корчакська група ранньослов'янських пам'яток на території Східної Волині» (1958)²⁹, «Ранньослов'янські пам'ятки Східної Волині» (1959)³⁰, «Древности Восточной Волини» (1960)³¹ та ін. Підсумком багаторічної праці стало видання І. Винокуром монографії «Старожитності Східної Волині першої половини I тисячоліття н.е.» (Чернівці, 1960) та захист 1962 року в Ленінграді однойменної дисертації й присудження наукового ступеня кандидата історичних наук. З того часу він ніколи не полишає занять, пов'язаних з археологічним та історичним вивченням волино-подільського краю. Уже наприкінці XX ст. І. Винокур виголосив з даної проблематики важливі доповіді і оприлюднив статті теоретичного характеру «Слов'янські пам'ятки Східної Волині I тис. н.е.» (1993)³², «Дулібсько-волинський союз в історії східних слов'ян» (1998)³³, «Слов'яно-руські старожитності у надріччі Гнилоп'яті» (1999)³⁴ та ін. Крім того, «буковинський період» позитивно позначився і в особистому житті Іона Винокура. Ще в студентські

часи він познайомився, а у 1955 році поріднився з молодим науковцем і викладачем Чернівецького університету Надією Григорівною Литовченко й створив міцну сім'ю.

У березні 1963 р. Іон Ізраїлевич перейшов на викладацьку роботу на історичний факультет Кам'янець-Подільського педагогічного інституту (сьогодні національний університет імені Івана Огієнка) й відкрив тривалий і найбільш плідний «кам'янецький період» освітянської, наукової і громадської діяльності. Тут він спочатку працював асистентом, старшим викладачем, доцентом кафедри всесвітньої історії, знайшов повну приязнь і підтримку колег, наставництво свого завідувача тоді відомого вченого України, професора Леоніда Антоновича Коваленка і з його благословення з 1969 р. очолив кафедру історії СРСР і УРСР, яка у 1991 р. ним була реорганізована в кафедру історії Східної Європи та археології. 1978 року в Інституті археології АН України Іон Винокур захистив докторську дисертацію на тему: «Історія та культура черняхівських племен лісостепового Дністро-Дніпровського межиріччя», а роком пізніше став професором.

З приходом на факультет Іона Винокура тут поліпшилася творча атмосфера, зміцнилися демократичні традиції, взаєморозуміння і доброзичливість як у середовищі його колег, так і між викладачами та студентами, а на його кафедрі запанували у роботі професіоналізм, злагода, наукові звершення. В навчальний процес він привніс високу якість викладання археології, як дисципліни, належну організацію археологічної практики студентів, заснування єдиної у педвишах України археологічної лабораторії, виконання і захист з 1968 р. студентами дипломних робіт, удосконалення навчальних планів та програм, відкриття додаткової спеціальності з правознавства та інші новаторські ідеї й замисли.

Для професора І. Винокура були притаманні широкі наукові інтереси. Насамперед, учений зосередився на дослідженні слов'янських і давньоруських старожитностей I – початку II тисячоліть у Середньому Подністров'ї та Правобережній Україні загалом. Для стаціонарного вивчення давніх поселень, могильників, курганів, жертovníків, капищ та інших пам'яток уже 1963 року він утворив археологічну експедицію історичного факультету в системі Інституту археології АН України, яка працювала під його керівництвом без жодної перерви 43 літніх польових сезонів, здійснила чимало важливих наукових відкриттів, нагромадила для потреб науки і освіти понад 35 тисяч речових зразків давніх культур й стала справжньою школою навчання і виховання усіх тих, кого вабить світ археології³⁵. Найбільш результативними були багаторічні роботи експедиції з вивчення стародавніх поселень біля сіл Бакота, Велика Слобода і Сокіл Кам'янецького, с. Ружичанка Хмельницького, с. Кременна Городоцького, с. Юрківці Чемеровецького, с. Ставище Дунаєвецького, с. Рудківці Новоушицького районів, давньоруських городищ в Ізяславі, Полонному, Губині на Хмельниччині, а також дослідження слов'янських пам'яток у с. Буша Ямпільського та на місці спорудження Дністровської ГЕС біля с. Бернашівка

Могилів-Подільського районів на Вінниччині. Здобуті експедицією матеріали були покладені І. Винокуром у створення своїх головних монографій: «Історія та культура черняхівських племен Дністро-Дніпровського межиріччя II–V ст. н. е.» (Київ, 1972), «Давні слов'яни на Дністрі» (1977), «Історія лісостепового Подністров'я та південного Побужжя. Від кам'яного віку до середньовіччя» (1985), «Буша» (1991), «Бакота: Столиця давньоруського Пониззя» (1994), «Слов'янські ювеліри Подністров'я» (1997), «Черняхівська культура: витоки і доля» (2000) та ін. Одночасно в контексті досліджуваної наукової проблеми ученим оприлюднено в 60–90-ті роки понад 200 статей, розвідок і заміток в «Кратких сообщениях Института археологии АН СССР», «Советской археологии», «Археологических открытиях», «Археології», «Українському історичному журналі» та інших періодичних виданнях й багатьох академічних збірниках з археології України, Росії, Молдавії, Польщі, Болгарії тощо. Численні статті та книги об'єднані ідеєю спорідненості та взаємозв'язку усіх племен та народів, що населяли Поділля та Волинь в I тисячолітті н. е. Зокрема, своїми працями професор Винокур захистив тезу приналежності черняхівських племен II–V ст. до ранньослов'янських. Саме про проблеми етногенезу давніх слов'ян на матеріалах конкретної історії Волині й Поділля були покладені в основу доповідей І. Винокура на міжнародних археологічних конгресах у Варшаві (1965), Празі (1966), Берліні (1970), Братиславі (1975), Софії (1980), Києві (1985), Новгороді (1996), на симпозіумах у Любліні (1978, 1993) та інших, де він здобув визнання в наукових колах зарубіжжя, удостоєний почесної медалі «Другові університету імені Марії Склодовської-Кюрі»³⁶.

Провідне місце в наукових дослідженнях ученого посідає проблема літописних давньоруських міст Поділля і Південно-Східної Волині (Бакота, Ізяслав, Полонне, Губин й ін.). Починаючи з 1963 року Іон Ізраїлевич присвятив 17 літніх польових сезонів комплексному вивченню адміністративного центру Пониззя XII–XIII ст. – літописній Бакоті і завершив свою працю виданням згаданої капітальної книги «Бакота» (співавтор П. Горішній), яка здобула визнання і популярність у колах наукової громадськості. У 1992–1993 рр. експедиція Кам'янець-Подільського пединституту під керівництвом І. Винокура дослідила на території Полонного, в згині р.Хомори давньоруське городище XII–XIII ст., що дало змогу значно розширити наші знання про часи заснування цього літописного міста й належно відзначити 1995 року його 1000-ліття³⁷. Такою ж ефективною виявилась робота у 1994–1995 рр. в Ізяславі спільної експедиції Кам'янець-Подільського пединституту, Хмельницького інституту удосконалення вчителів і обласного краєзнавчого музею (керівники І. Винокур, О. Журко, С. Демідко). Головним об'єктом археологів стали дослідження у найдавнішій частині міста, в урочищі «Рогнеда», давньоруського культурного шару XI–XII ст. Здобуті речові матеріали дали змогу Іону Ізраїлевичу локалізувати літописний Ізяславль, уточнити дату заснування цього міста й відзначити його 900-річчя³⁸. Нарешті, впродовж 1997–2006 рр. спільно зі своїми учнями, кандидатом історичних наук В. Якубовським, завідувачем археологічної лабораторії В. Ме-

геєм професор розпочав масштабні перспективні стаціонарні роботи на місці літописного Губина на Случі Старокостянтинівського району, який у XII–XIII ст. був одним з важливих адміністративних центрів Болохівської землі та однією з могутніх фортець Східної Європи³⁹. За матеріалами археологічної експедиції 1997–2003 рр. була колективна монографія «Літописний Губин XII–XIII ст.» (2004). З 2006 р. і по даний час продовжив дослідження цієї давньоруської пам'ятки професор В. Якубовський.

Не випускав І. Винокур з поля зору своїх наукових інтересів проблему занування та історію середньовічного м. Кам'янця-Подільського. Вже у середині 60-х – на початку 70-х років він спільно з відомим київським архітектором-реставратором Є. Пламеницькою та тутешніми краєзнавцями під час археологічних досліджень кам'янецького замку і території Старого міста виявив культурні давньоруські нашарування XII–XIII ст., що дало змогу вченому опублікувати полемічну статтю «Як починався Кам'янець» (1976)⁴⁰, а згодом разом зі своїм учнем, кандидатом історичних наук М. Петровим розв'язати в 90-х роках тривалу дискусію серед науковців навколо датування і першопочатків становлення Кам'янця-Подільського⁴¹ та опублікували ґрунтовні праці з історичної топографії цього міста з найдавніших часів до початку ХХ ст. (1973)⁴². Також до сьогодні не втратив своєї актуальності й популярності створений І. Винокуром та колишнім директором місцевого краєзнавчого музею Г. Хотюном ілюстрований путівник «Кам'янець-Подільський державний історико-архітектурний заповідник» (1981, вид. 2-е, 1986). Глибокі знання ученого з історії та культури древнього міста над Смотричем і його популяризація в місцевій пресі та наукових виданнях знайшли відгук і визнання в кам'янчан.

Увага вченого звернута і до проблем загальної історії України, а навчальні посібники «Історія України» (1995), «Давня і середньовічна історія України» (1996), створений спільно з його учнем кандидатом історичних наук, доцентом С. Трубчаніновим, визнані кращими серед поданих на конкурс, організований Міністерством освіти України та міжнародним фондом «Відродження» у рамках Програми гуманітарної освіти в державі.

І. Винокур взяв участь у написанні статей до «Радянської енциклопедії історії України», нарисів до книги «Репресоване краєзнавство. 20-30-ті роки» (1991), співавтор книги «Нариси історії Поділля» (1990) та інших колективних наукових історичних видань.

Водночас, дбаючи про підвищення якості викладання з археології й історії України та її земель, про озброєння освітян, шкільних історичних гуртків та музеїв, Іон Винокур підготував і оприлюднив численні методичні посібники й рекомендації, з-поміж яких знаходяться в активному вжитку: «Археологічні пам'ятки Хмельниччини» (1964), «Збирання і вивчення археологічних пам'яток та методика їх використання в школі» (1967), «Борьба Руси за свержение татаро-монгольского ига» (1980), «Древний Киев» (1982), «Устим Кармалюк» (1987), «Пам'ятки історії у творчості Т. Г. Шевченка» (1989), «Історія Поділля та Південно-Східної Волині» (для загальноосвітньої школи) (1993), підручник

для вузів «Археологія України» (1994; 2004), колективна праця «Археологія доби українського козацтва XVI–XVII ст.» (1997) та інші, які засвідчують багатоаспектну зацікавленість автора історією України. При цьому історичні погляди вченого на події і явища минулого відзначаються об'єктивністю, поміркованістю і виваженістю.

Як істинний учений, І. Винокур створив з числа вихованців і послідовників власну наукову археологічну школу. Своїми найближчими учнями професор вважав доктора історичних наук О. Приходнюка, кандидата історичних наук Л. Вакуленко (Інститут археології НАН України), доцентів М. Петрова, В. Якубовського, А. Гуцала, О. Баженова, завідувача археологічної лабораторії В. Мегея (Кам'янець-Подільський університет), І. Герету, Б. Строценя (Тернопільський обласний краєзнавчий музей) та інших.

Водночас професор І. Винокур виступав упродовж 60-років XIX – початку XX ст. визначним організатором краєзнавчого руху на Поділлі й Південно-Східній Волині. З 1964 року він один із засновників і керівників Хмельницького обласного історико-краєзнавчого товариства, з 1966 – постійний член правління Хмельницької обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, з 1991 – входив до складу правління, а з 1993 – почесний член Всеукраїнської спілки краєзнавців, з 1995 – один з керівників Центру дослідження історії Поділля Інституту історії України НАНУ при Кам'янець-Подільському університеті та ін. У такій ролі він став організатором I–XI Подільських наукових історико-краєзнавчих конференцій (1965–2004), які за своїм науковим рівнем проведення є міжнародними і престижними в Україні, та ряду інших міжнародних, всеукраїнських і регіональних науково-краєзнавчих форумів, що відбулися у 1990-ті – 2006 рр. у Києві, Житомирі, Хмельницькому, Кам'янці-Подільському, Ізяславі, Полонному, Шепетівці, Старій Синяві, Дунаївцях тощо. Іон Винокур входив до редколегії та авторського колективу зі створення тому «Історія міст і сіл УРСР. Хмельницька область» (1971), «Довідника з археології України. Хмельницька область» (1984), серійних наукових збірників «Освіта, наука і культура на Поділлі» (1998–2006), «Кам'яниччина в контексті історії Поділля» (1997, 1998), «Кам'янець-Подільський в контексті українсько-європейських зв'язків» (2003–2006), «Хмельниччина: Дивокрай» (1995–2006), «Праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині» (1998–2006) й чимало інших, які характеризують різноманітні інтереси вченого в галузі регіональних досліджень. За видатні заслуги на тлі розвитку подільського історичного краєзнавства в 1997 році І. Винокуру була присуджена обласна премія імені Юхима Січінського⁴³.

Як відомий учений, професор Іон Винокур проводив значну науково-організаційну роботу. Він був членом Ради Національного комітету України Міжнародної унії слов'янської археології (з 1997 р.), членом наукової координаційної Ради з проблем «Археологічні дослідження на території України» при Інституті археології НАН України, членом Наукової координаційної ради з проблем «Історичне краєзнавство в Україні» при відділенні історії, філософії

та права НАН України, членом спеціалізованої вченої ради із захисту докторських і кандидатських дисертацій при Інституті археології НАН України, а після обрання у 1997 і 1999 роках відповідно академіком Академії Наук вищої школи України та Української Академії історичних наук, активно працював у наукових комісіях і радах цих об'єднань учених. До того ж, Іон Ізраїлевич виступав членом редколегій журналів «Археологія», «Краєзнавство», «Наукових праць Кам'янець-Подільського університету: історичні науки» й інших історичних періодичних видань. Одночасно академік займався навчанням магістрантів і аспірантів рідного вишу, підготовкою докторів та кандидатів наук в галузі археології та історії.

Упродовж усієї своєї наукової діяльності Іон Винокур співпрацював з такими відомими вченими, як С. Бібіковим, Ф. Шевченком, В. Довженком, М. Брайчевським, В. Бараном, Д. Телегіним, Б. Тимощуком, О. Приходнюком та іншими, підтримував зв'язки з членом-кореспондентом АН СРСР П. Третьяковим, професором з Петербургу М. Тихановою, академіком Б. Рібаковим (Москва), з професорами Я. Гурбою, А. Коковським, М. Парчевським, В. Шиманським (Польща), директором Інституту археології НАН України, академіком П. Толочком, академіками НАН України П. Троньком, В. Смолієм та ін.

Головне ж, за 43 роки плідної науково-педагогічної діяльності в Кам'янець-Подільському університеті Іон Ізраїлевич вивчив і випустив у світ понад 5,5 тисяч учителів історії, кожен з яких взяв від нього частку знань і умінь, доброго і розумного, просто сердечного тепла й всього того, що знадобиться на довгій життєвій ниві. Тому не має жодного випускника, який би гарним словом не згадував би свого наставника, з радістю не очікував би зустрічей з ним. В їх уявленнях «факультет», «наука», «Винокур» давно з'єдналися в одне поняття, в один смисл.

Багаторічна сумлінна педагогічна, наукова і громадська діяльність академіка Іона Винокура гідно оцінена. Він – Заслужений працівник вищої школи, нагороджений медалями «За доблесну працю», А. С. Макаренка, Ярослава Мудрого, значком «Відмінник народної освіти України», Почесною Грамотою і медаллю Верховної Ради України за особливі заслуги перед українським народом (2003), Почесними Грамотами Міністерства освіти України й іншими відзнаками. Ім'я вченого занесено до Книги Пошани Хмельницької області, присвоєно одній із вулиць м. Кам'янця-Подільського⁴⁴.

Водночас Іон Ізраїлевич був турботливим сім'янином і вдячним сином. З дружиною Надією Григорівною (кандидатом біологічних наук, доцентом) виховали дочку Тетяну, яка обрала шлях батьків – працює у вишах Києва. Світлій пам'яті своїх батьків він присвятив монографію «Слов'янські ювеліри Подністров'я» (1997).

У 2005 р. за сімейними обставинами І. Винокур перебрався до Києва і став працювати завідувачем кафедри гуманітарних наук славістичного університету й одразу ж отримав визнання нового колективу. При цьому він не поривав зв'язки з рідним Кам'янець-Подільським університетом, продовжуючи викла-

дати на історичному факультеті археологію та спецкурси і керувати літньою археологічною практикою.

Проте настав трагічний для долі вченого і всіх, хто його знав, 2006 рік. Автору цих рядків судилося стати свідком цих подій. Остання моя зустріч з Іоном Ізраїлевичем відбулася на початку серпня 2006 року під час відвідин археологічної експедиції, що працювала на відомому Губинському городищі, що на Случі. І. Винокур продовжував керувати розкопками. Йому допомагали учні, сьогодні відомі археологи Василь Якубовський, Валерій Мегей. Проте я звернув увагу на те, що Іон Ізраїлевич якось змарнів, схуд. Він відповів, що кілька днів лікувався від харчового отруєння в лікарні сусіднього села Самчики, і додав: «а що, Лево Васильовичу, хіба можна легко перенести переїзд з Кам'янця-Подільського, з яким зріднився, до Києва, хоча можна порівняти темп життя у столиці з Кам'янцем? Все це дається взнаки!» Потім ми обговорили проблеми пов'язані з організацією на історичному факультеті Кам'янець-Подільського університету першої міжнародної студентської археологічної конференції, яку планували провести у вересні 2006 року, накреслили план підготовки спільної доповіді на пленарному засіданні форуму. Настав вересень, клопоти навчання, підготовки програми і наукового збірника конференції. 17 вересня телефонуємо до Києва, щоб узгодити з Іоном Ізраїлевичем останні штрихи з організації конференції. Проте у відповідь почули від дочки, що він знаходиться в лікарні на обстеженні. Але ніхто з родини, а тим більше ми в Кам'янці, навіть не здогадувалися про його катастрофічний стан здоров'я. З лікарні він вже не вийшов. Через два дні, 19 вересня, серце академіка перестало битися. Залишилася тільки біль утрати... 25 вересня учасники міжнародної студентської археологічної конференції у Кам'янці-Подільському вже вшановували пам'ять талановитого педагога, видатного археолога, громадського діяча України І. Винокура хвилиною мовчання, живими квітами, розповідями і спогадами про нього. А 23-25 вересня 2010 року відбулася в стінах цього вишу міжнародна наукова конференція «Актуальні проблеми археології», приурочена 80-річчю І. Винокура, яка узагальнила, високо оцінила значення творчого внеску академіка в археологію, історію, регіоналістику та освіту.

З висоти 85-річного ювілею можна переконливо сказати, що усе свідоме життя Іон Винокур робив усе залежне від нього, щоб гідно прислужитися українському народу, розбудові вищої і середньої освіти та розвитку історичної науки. Академік збагатив свою науку важливими і цінними відкриттями і по праву дістав визнання відомого вченого, авторитетного дослідника, активного громадського діяча, мудрого педагога, прекрасної людини. Про вдячне вшанування пам'яті І. Винокура засвідчують проведення потужної XIII Подільської історико-краєзнавчої конференції (2010), присвяченої академікові, вручення з 2011 року подвижникам щорічної Премії Хмельницької обласної організації Національної спілки краєзнавців України імені академіка Іона Винокура в галузі історико-краєзнавчих досліджень та популяризації історії Поділля. Її першим лауреатом став учень і соратник вченого професор Олександр Заваль-

нюк⁴⁵.

Роки стрімко віддаляють межу, коли жив і творив І. С. Винокур, і коли вже назавжди його не має поруч. Хай і надалі з Богом спочиває Іон Ізраїлевич, а нам – дбайливо берегти світлу пам'ять про нього, ефективно використовувати його творчу спадщину, бути продовжувачами його ідей, втілювати в життя закладені ним добрі традиції та їх примножувати.

Примітки:

¹ Актуальні проблеми археології: Тези Міжнар. наукової конференції на пошану І. С. Винокура (м. Кам'янець-Подільський, 23-25 вересня 2010 р.). – Тернопіль: Астон, 2010. – 136 с.

² Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Іст. науки. – Кам'янець-Подільський: Оіум, 2005. – Т. 14: На пошану акад. І. С. Винокура.

³ Баженов Л. В. Вчений європейського рівня : І. С. Винокур / Л. В. Баженов, М. Ю. Костриця, В. С. Прокопчук. – Житомир: Вид. М. Косенко, 2005. – 40 с.

⁴ Іон Срулевич Винокур: бібліограф. покажчик / укл. С. К. Гуменюк. – Хмельницький, 1989. – 30 с.; Іон Срулевич Винокур: бібліограф покажчик (до 70-річчя від дня народж.) / укл. С. Л. Карван. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2000. – 80 с.

⁵ Костриця М. Ю. Академік І. С. Винокур – дослідник і краєзнавець Волині-Житомирщини / Микола Костриця // Житомирщина на зламі тисячоліть: науковий збірник «Велика Волинь». – Житомир: М.А.К, 2000. – С. 365-366.

⁶ Прокопчук В. С. Подільський історик, археолог І. С. Винокур / Віктор Прокопчук // VII Всеукр. наукова конф. «Історичне краєзнавство в Україні: традиції і сучасність». – К., 1995. – Ч. I. – С. 39-40.

⁷ Петров М. Б. До ювілею І. С. Винокура / Микола Петров // Археологія. – 1997. – № 2. – С. 141-142.

⁸ Філінюк А. Г. Історія Волині і Поділля в працях професора І. С. Винокура / Анатолій Філінюк, Лев Баженов // Поділля і Волинь у контексті історії українського національного відродження: науковий зб. – Хмельницький, 1995. – С. 303-306.

⁹ Баженов Л. В. Іон Винокур / Лев Баженов // Південно-Східна Волинь: наука, освіта, культура. – Хмельницький – Шепетівка, 1995. – С. 43-47; Баженов Л. В. Винокур Іон Срулевич (Ізраїлевич) / Лев Баженов // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Кам'янець-Подільський: Оіум, 2003. – С. 67-80.

¹⁰ Винокур І. Боротьба трудящих Волині проти феодально-кріпосного гніту у XVIII ст. / Іон Винокур // Рад. Житомирщина. – 1956. – 16 серп.

¹¹ Винокур І. Експонати розповідають / Іон Винокур // Рад. Житомирщина. – 1955. – 1 берез.

¹² Винокур І. Давні овруцькі каменерізи / Іон Винокур // Україна. – К., 1956. – № 22.

¹³ Винокур І. Житомирці шанують пам'ять земляка / Іон Винокур // Україна. – 1955. – № 12.

- ¹⁴ Винокур І. Медаль на честь Крашевського / Іон Винокур // Україна. – 1957. – № 19.
- ¹⁵ Рад. Житомирщина. – 1954. – 19 жовт.
- ¹⁶ Там само. – 1955. – 24 квіт.
- ¹⁷ Там само. – 1956. – 17 жовт.
- ¹⁸ Там само. – 1955. – 18 верес.
- ¹⁹ Там само. – 1955. – 13 лист.
- ²⁰ Там само. – 1956. – 1 квіт.
- ²¹ Винокур І. Археологічні дослідження (Про розкопки в зоні будівництва Кременчуцької ГЕС / Іон Винокур // Черкаська правда. – 1956. – 19 серп.
- ²² Костиця М. Ю. Названа праця. – С. 360.
- ²³ Винокур І. По слідах древніх слов'ян / Іон Винокур // Рад. Житомирщина. – 1955. – 21 груд.
- ²⁴ Винокур І. Археологічні дослідження (Про розкопки археологічного заgonу ЧДУ в Чернівцях та в селах Киселів-Борівці Кіцманського району) // Рад. студент (ЧДУ). – 1957. – 24 верес.; Його ж. – Археологические исследования Черновицкого госуниверситета в 1959 году / И. Винокур // Научный ежегодник Черновицкого госуниверситета за 1959 год. – Черновцы, 1960. – С. 149-151.
- ²⁵ Винокур І. Речі починають говорити (про розкопки в Магалі) / Іон Винокур, Борис Тимощук // Україна. – 1959. – № 4.
- ²⁶ Винокур І. Археологічні дослідження на трипільському поселенні біля с. Магала / Іон Винокур // Зб. Археологія. – Т. XX. – К., 1966. – С. 157-163.
- ²⁷ Винокур І. Про розкопки давньоруського храму XII–XIII ст. в с. Василів Заставнівського району / І. Винокур, Б. Тимощук // Рад. Буковина. – 1959. – 15 серп.
- ²⁸ Винокур И. С. Киселевский могильник I–II вв. н. э. / И. С. Винокур, Л. В. Вакуленко // КСИА АН СССР. – Т. 112. – М., 1967. – С. 126-132.
- ²⁹ Научный ежегодник Черновицкого госуниверситета за 1957 год. – Черновцы, 1958. – С. 113-116.
- ³⁰ Наукові записки Чернівецького держуніверситету. – Т. XXXV. Серія історичних наук. – Чернівці, 1959. – С. 167-182.
- ³¹ КСИА АН СССР. – М., 1960. – С. 52-60.
- ³² Велика Волинь: минуле й сучасне: Тези міжнар. краєзнавчої конф. – Житомир, 1993. – С. 23-25.
- ³³ Наукові праці Кам'янець-Подільського держ. педуніверситету: Історичні науки. – К.-Под., 1998. Т. 2(4). – С. 202-209.
- ³⁴ Бердичівська земля в контексті історії України: наук. зб. – Житомир, 1999. – С. 54-57.
- ³⁵ Винокур І. Ювілейний сезон археологів педінституту / І. Винокур // Подолянин Плюс (м. Кам'янець-Подільський). – 1994. – 23 серп.
- ³⁶ Баженов Л. В. Вчений європейського рівня. – С. 38.
- ³⁷ Винокур І. С. Археологічні дослідження в м. Полонному (1992–1993) / І. С. Винокур, В. П. Мегей // Полонному 1000 років: Матеріали міжнар. науко-

во-практич. конф. – Полонне, 1995. – С. 8-20.

³⁸ Винокур І. Волинський Ізяславль – перлина на Горині. Нові археологічні відкриття / І. Винокур, О. Журко, С. Демідко // Дивокрай: науково-краєзн. альманах. – Хмельницький, 1995. – Вип. 1. – С. 25-31.

³⁹ Винокур І. С. Археологічні дослідження літописного Губина в 1997 р. / І. С. Винокур, В. І. Якубовський, О. І. Журко // Поділля і Південно-Східна-Волинь в роки Визвольної війни українського народу середини XVII ст. – Стара Синява, 1998. – С. 157-167.

⁴⁰ Наука і суспільство. – К., 1976. – № 7. – С. 46-48.

⁴¹ Винокур І. До питання про вік Кам'янця-Подільського / І. С. Винокур // Фортифікація України: Матеріали міжнар. конф. – К.-Под., 1993. – С. 20-21; Винокур І. До початків історії м. Кам'янця-Подільського / І. С. Винокур, М. Б. Петров // «Marra mundi». Зб. наукових праць на пошану Ярослава Дашкевича. – Львів-Київ-Нью-Йорк, 1996. – С. 113-135; Винокур І. Про час заснування Кам'янця-Подільського: дискусійний аспект / І. С. Винокур, М. Б. Петров // Краєзнавство. – К., 1999. – С. 10-21.

⁴² Винокур І. С. Історична топографія Кам'янця-Подільського з найдавніших часів до кінця XVIII ст. / І. С. Винокур, М. Б. Петров. – Хмельницький, 1973. – 27 с.

⁴³ Баженов Л. В. Вчений європейського рівня. – С. 38.

⁴⁴ Там само.

⁴⁵ Краєзнавець Хмельниччини: науково-краєзнавчий збірник. – Кам'янець-Подільський, 2012. – Вип. 3.

Lev Bazhenov. Scientist of the European level (to the 85 year of academician I. S. Vinokur). An attempt to generalize and systematize the vital, creative, pedagogical and public way of Ion Srulevich (Israilevich) Vinokur (1930–2006) is carried out in the article, to consider in this context «Zhytomyr» (1930–1957), «Bukovina» (1957–1963), «Kam'ianets'-Podil's'kyi» (1963–2005) and «Kyiv» (2005–2006) periods of his vital functions.

Creative heritage of I. S. Vinokur is characterized that consists of over 400 scientific and popular scientific works, including 40 monographs, books, train aid, sanctified to history and archaeology of Ukraine, Volyn, Подолли and Bukovina, historical regional studies, to methodology of teaching in institutions of higher learning and high school.

Attention is accented on that from 50th XX and to beginning of XXI century. a main idea and scientific conception of scientist was to decide by means of archaeological and historical researches the hypothesis of presence of distribution in the Dnieper-Dnistrovskyi country between of Ukraine of early tribes of slavs already in I–V century. It his candidate is sanctified to and doctoral dissertations, monographs, major from that are in Ukrainian language «History and culture of chernyakhov tribes of the forest-steppe Dnieper-Dnistrovskyi country» (1972) between, «History of forest-steppe Podnistrovskyi and south Pobuzhza. From stone age to middle ages» (1985) and the «Chernyakhov culture: sources and fates» (2000).

The deposit of I. S. Vinokur is analysed also in development of education, as figure of regional motion in Ukraine and on Khmelnychyn, organizer of scientific researches, leader of archaeological expeditions on Podolia, to Volyn and Bukovina, his international confession in the scientific world.

Material of the article is summarized by the general estimation of creative achievements of I. S. Vinokur on the walk of life of science, education and public activity, by the forms of deserving celebration in honour of his light memory to the anniversary of 85 year from the day of birth.

Key words: *academician Ion Vinokur, historical science, archaeology, study of a particular region, archaeological expeditions, periods of life, creative heritage, public activity, anniversaries.*

Отримано: 10.09.2015 р.

УДК 930.1(092)

Сергій Копилов

АВТОБІОГРАФІЯ ПРОФЕСОРА І.С. ВІНОКУРА ЯК ІСТОРІОГРАФІЧНЕ ДЖЕРЕЛО

Сергій Копилов. Автобіографія І. С. Винокура як історіографічне джерело. У статті проаналізовано різні варіанти автобіографії відомого українського вченого-історика, археолога, професора кафедри Східної Європи і археології Кам'янець-Подільському державного університету Іойна Срулевича Винокура, написані ним у період його роботи у навчальному закладі впродовж 1960-х – початку 2000-х років. Відзначено їх цінність як матеріалу для написання біографії вченого та реконструкції історіографічної ситуації в Україні у другій половині минулого століття. У вигляді додатку вперше публікуємо його автобіографію «Монолог-роздум».

Ключові слова: Іон Винокур, автобіографія, історик, археолог, наукова праця, джерело.

Сергей Копылов. Автобиография И.С. Винокура как историкографический источник. В статье анализируются разные варианты автобиографии известного украинского ученого-историка, археолога, профессора кафедры Восточной Европы и археологии Каменец-Подольского государственного университета Иойна Срулевича Винокура, написанные им в период его работы в учебном заведении на протяжении 1960-х – начала 2000-х годов. Подчеркнута их ценность как материала для написания биографии ученого и реконструкции историкографической ситуации в Украине во второй половине прошлого столетия. Как приложение впервые печатается его автобиография «Монолог-раздумье».

Ключевые слова: Ион Винокур, автобиография, историк, археолог, науч-